

Юрій Вікторович Гоцуляк,
молодший науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Вінниця, Україна

УДК 37.013.77:(71)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОГРАМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРОВІНЦІЇ НОВА ШОТЛАНДІЯ (КАНАДА)

В статті розглядаються особливості правового регулювання сфери програмування спеціального освіти: основні принципи, повноваження суб'єктів, вовлечених в навчально-виховний процес учнів з особливими потребами, а також деякі організаційні аспекти програмування в провінції Нова Шотландія (Канада).

Ключевые слова: спеціальне освітнє, освітня програма, учень з особливими освітніми потребами.

In the article analyzes legal regulation in the sphere of special education programming: the basic principles, the powers of subjects involved in the educational process of students with special needs, some organizational issues in the province of Nova Scotia (Canada).

Key words: special education, educational program, a student with special educational needs.

Сучасні освітні досягнення покликані втілювати ліберальні принципи, тобто ті, що стосуються особистості та її свободи. Принцип особистості для освіти не є новим, але з часом виникають завдання та умови його розвитку для педагога та інших суб'єктів, які беруть участь в освітньому процесі. Це повинно змінювати та вдосконалювати освітні технології для того, щоб задоволення «освітніми потребами усіх» було задоволенням «освітніх потреб кожного». Тому освітня система має бути гнучкою і «вміти» пристосовуватись до учня. У Канаді, як одній із передових країн в освітній сфері, упродовж понад 30 років упроваджується принцип диференційованої освіти, за допомогою якого у освітній системі виділяються категорії учнів з різними потребами та здійснюється відповідне програмування. Серед них виділяють учнів з особливими освітніми потребами, до яких належать і обдаровані діти, потреби яких вимагають від педагогів окремої освітньої уваги. Також варто зауважити, що згадані принципи є викликом не лише для освітньої системи, а і для законодавця, адже без належного правового оформлення будь-який системоутворюючий проект

не можливо втілювати у життя, особливо, якщо він новий. Саме тому у провінціях Канади має місце правове регулювання спеціальної освіти і воно є досить розгалуженим. Одним із важливих аспектів для регулювання є питання програмування спеціальної освіти, в якому відображається практичний зміст цієї сфери. У статті ми розглянемо основні положення правового регулювання програмування спеціальної освіти за законодавством провінції Нова Шотландія.

Учитель, який надає спеціальні освітні послуги насамперед має визначити та дослідити сильні сторони учнів з особливими потребами для правильної постановки завдань та мети освітнього програмування для задоволення потреб дитини.

Законодавство декларує, що програмування (складання спеціальних освітніх програм і планів) є основою спеціальної освіти. Усі подальші рішення ґрунтуються на цьому, наприклад, якщо ми говоримо про умови, в яких має навчатися учень (виходячи з інтелектуальних, психічних, фізичних та інших факторів, що вказуються в індивідуальному освітньому плані) [1]. Необхідно звернути увагу, що під

програмуванням варто розуміти розробку і затвердження державних стандартів (вимог) до спеціальних освітніх програм, згідно з якими вони затверджуються і проводиться фінансування для їх реалізації. Учитель, який безпосередньо надає спеціальні освітні послуги підводить цю програму до кожного окремого випадку і складає відповідно індивідуальний освітній план. Тобто, усе відбувається послідовно і системно, таким чином «випадкових» і «неефективних» програм майже немає, адже на стадії проектування до них виносяться конкретні критерії, яким вони мають відповідати після усіх етапів підготовки. Організація програмування освіти обдарованих дітей має здійснюватися у двох вимірах: горизонтальному і вертикальному. Вертикальний вимір містить встановлення стандартів, затвердження навчальних програм (після належної експертизи) і здійснення нагляду за їх виконанням. Горизонтальний вимір пов'язаний з реалізацією спеціальних освітніх програм і наданням спеціальних освітніх послуг на місцях кваліфікованими фахівцями, які пройшли відповідну підготовку і мають документальне підтвердження своєї кваліфікації.

Основним критерієм якісно проведеного програмування є ступінь задоволення освітніх потреб учня. Як бачимо, у цьому випадку все доволі просто, в освітньому плані визначаються ті потреби, які мають бути задоволені і відповідно результати, що мають бути досягнуті у процесі надання спеціальних освітніх послуг. Також показником якості є плюралістичний підхід до навчально-виховного процесу, адже вважається, що під час навчання з учнем має відбуватися багато різних переживань [1, 2]. Це підкреслюється тим, що для якісної організації навчально-виховного процесу обдарованих учнів адміністративного підходу замало, а багато чого залежить від вчителя (якщо не більшість). Саме тому при постановці адміністративних вимог до спеціальної освіти велика увага відводиться кваліфікації фахівців та їхній підготовці. Це зумовлено тим, що ми вимагаємо від спеціаліста не «механічного» виконання поставлених завдань, а різнобічного підходу. Має бути впевненість, що органи управління зробили все необхідне для того, щоб фахівець отримав необхідні знання і володів необхідними навичками.

Важливе місце у програмуванні спеціальної освіти законодавство також відводить питанню обміну досвідом між фахівцями та навчальними закладами у сфері спеціальної освіти. Одним із обов'язків Департаменту з питань освіти є організація відповідних заходів, а також забезпечення можливості діяльності фахівців у різних навчальних закладах, де реалізуються спеціальні освітні програми [2]. Це є важливим аспектом для постійного вдосконалення спеціальної освіти, адже, таким чином, «компетентнісний» підхід не буде локалізованим і певні досягнення окремих фахівців в одному регіоні можуть бути «підхоплені географічно» в інших, що забезпечить повноцінний географічно рівномірний розвиток спеціальної освіти. На це потрібно звернути увагу під час упровадження

системи освіти обдарованих дітей в Україні, адже проблема з кваліфікованими кадрами є актуальною.

Одним із важливих аспектів планування спеціальної освіти є принцип інклюзивності (інклюзивна освіта). Для кращої соціалізації учнів з особливими потребами розміщують (повністю або частково) у класах разом з іншими дітьми, які навчаються за загальними навчальними програмами. У випадку з обдарованими дітьми встановлюється, що такий спосіб розміщення є пріоритетним, адже психічне здоров'я дитини передусім, і рішення стосовно навчання учня в окремих спеціально створених класах має бути достатньо обґрунтованим (а виключне навчання у спеціально створених класах може бути лише як виняток) [2, 3]. Такий підхід має сприяти тому, щоб ті, хто навчаються за загальними навчальними програмами завдяки спільному навчанню з тими, хто із працює за програмами для обдарованих покращували власні успіхи на прикладі досягнень інших. Як бачимо, сфера освіти обдарованих дітей не є ізольованою, а, навпаки, інтегрується у систему освіти як така і є результатом реалізації права кожного на освіту відповідно до здібностей. У свою чергу це стає додатковим аргументом для необхідності впровадження цієї сфери в український освітній простір.

Велику значущість законодавство провінції Нова Шотландія приділяє тому, щоб надання спеціальних освітніх послуг було географічно зручним. Йдеться про те, щоб діти могли отримувати такі послуги за місцем проживання. Зазначимо, що повністю втілити це положення важко, але закон вказує, що органи управління освітою і навчальні заклади мають вжити заходи для цього. Реалізація цього припису залежить від декількох факторів:

- створення необхідного пропагандистського та ідеологічного «поля» для забезпечення розуміння та прихильності до позицій спеціальної освіти на всіх рівнях системи освіти, а також з боку громадськості (у Канаді для того, щоб певний проект спеціальної освіти був реалізований та профінансований необхідно переконати владу та громадськість у його важливості та невідкладності, тобто, має місце своєрідна конкуренція між різними сферами суспільного життя, виходячи з якої і визначається пріоритетність того чи іншого питання);
- сфера спеціальної освіти не має бути локалізована на рівні навчального закладу, тобто, окрім спеціалістів із надання спеціальних освітніх послуг, решта персоналу навчального закладу теж мають бути залучені до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами (це може бути різний ступінь залучення, але разом із тим, підкреслює, що спеціальна освіта не функціонує сама по собі, вона є важливою підсистемою системи освіти як такої, тому кожен фахівець в освітній сфері має володіти необхідним мінімумом знань та навичок з навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами);
- забезпечення варіативності спеціальних освітніх програм та послуг, а також забезпечення доступу

з боку батьків та громадськості (доступ розуміють не лише як відкритість інформації, а і проведення необхідних консультацій для осмислення основного змісту навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами);

- залучення батьків до навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами (це є принципово важливим системним аспектом у спеціальній освіті, адже у Канаді закріплено положення, згідно з яким освіта дітей з особливими потребами має відбуватись не за двохсторонньою моделлю «учитель-учень», а за трьохсторонньою – «вчитель-учень-батьки», і залучення батьків має бути повноцінним, з наданням необхідної інформації та проведенням заходів з консультування батьків);

- стимулювання фахівців до творчого підходу у наданні спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами (йдеться про можливість впровадження авторських освітніх програм, у випадку, якщо вони пройшли відповідну державну реєстрацію, то і кваліфікаційний рівень і рівень заробітної плати суттєво змінюються; також, якщо вчитель працює у географічно «новому» для спеціальної освіти регіоні, то має здійснювати організацію навчального процесу учнів з особливими потребами, а тому це залежить від нього і його «творчості») [2, 4, 5].

Реалізація інклюзивної освіти вимагає об'єднання зусиль партнерів у сфері спеціальної освіти: батьків учнів з особливими потребами, громадських організацій, шкіл, місцевих та центральних органів управління, органів охорони здоров'я. Така консолідація не є декларативною, розробляються конкретні механізми співпраці суб'єктів навчально-виховного процесу:

- з батьками проводяться консультації та надається необхідна інформація для роботи з дітьми;
- адміністративні органи управління створюють окремі підрозділи з питань спеціальної освіти, що здійснюють нагляд та нормотворчу діяльність;
- громадські організації проводять громадську оцінку цієї сфери, а також представляють і захищають інтереси сторін, залучених до навчально-виховного процесу тощо.

Департаментом з питань освіти поставлено завдання, щоб інклюзивна освіта впроваджувалась в усіх школах провінції [2, 5]. Це завдання потребує окремої законодавчої уваги в силу специфічності сфери спеціальної освіти, а тому під час впровадження принципу «інклюзивної освіти» виникають труднощі, зокрема, що стосуються кваліфікованих фахівців, матеріально-технічного забезпечення тощо.

У навчальних закладах, де впроваджується інклюзивна освіта має бути:

- акцент на конкретних результатах навчання щодо окремого учня і варіанти досягнення цього результату (тобто, якість процесу навчання визначається кінцевим результатом, його досягненням чи недосягненням);
- діяльність з учнями у малих групах для створення можливості більш тісної взаємодії між учнями,

а також між учнями і вчителем (таким чином, навчальний процес стає більш навчально-виховним, що надає можливість краще виявити сильні сторони дитини; такий аспект покликаний втілювати принцип диференційованої індивідуально орієнтованої освіти в цілому);

- навчально-виховний процес має бути гнучким, щоб у разі виникнення певних проблем із навчанням учня можна було вжити короткотермінові міри, зокрема, індивідуальну діяльність чи у малих групах (до того ж, це стосується і обдарованих дітей, адже, якщо учень демонструє високі здібності з певного предмету, необхідно мають бути вжиті заходи зі задоволення його освітніх потреб у цій сфері);

- постійна співпраця фахівців, які надають спеціальні освітні послуги із розробниками спеціальних освітніх програм та планів для здійснення більш продуктивного програмування у подальшому (виявлення проблемних сторін);

- залучення батьків до процесу планування навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами (планування вимагає професійного підходу, а тому важливо, щоб компоненти планування мають бути зрозумілими батькам, щоб вони могли вносити пропозиції або хоча б надати згоду на таке планування);

- адміністрації навчальних закладів забезпечують вчителів необхідною навчально-методичною базою для допомоги у здійсненні навчання учнів з особливими потребами;

- забезпечення постійного підвищення кваліфікації персоналу, який працює з учнями з особливими потребами (організація заходів з підвищення кваліфікації);

- постійні партнерські зв'язки між школою та іншими організаціями у сфері спеціальної освіти (залучення фахівців з різних сфер, коли йдеться про освіту обдарованих дітей і бажано їх часткового навчання у вищому навчальному закладі чи в іншій установі) [2, 5].

Отже, як бачимо питання програмування спеціальної освіти потребує серйозної правової уваги, адже лише розроблення навчальної програми замало: мають бути дотримані правові умови, щоб вона могла стати складовою системи. Для цього необхідно належним чином поділити обов'язки суб'єктів, які залучені до навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами, встановити загальні вимоги, яким має відповідати спеціальна освітня програма, подбати про фізичне та психічне здоров'я учня під час навчання за такими програмами, забезпечити втілення спеціальної освітньої програми географічно (а це вимагає впровадження додаткових механізмів, що мають бути законодавчо передбачені), забезпечити кваліфікованими фахівцями, які були б здатні втілювати ці програми, що вимагає від законодавця забезпечення відповідних заходів з підготовки спеціалістів.

Таким чином, у нашій статті ми вибірково розглянули деякі аспекти правового регулювання

програмування спеціальної освіти. Тема є досить об'ємною, адже окрім законодавчих документів мають місце документи Департаменту з питань освіти (накази, інструкції), які детально роз'яснюють, що має бути у спеціальній освітній програмі і як вона має реалізовуватись. Насамперед метою цієї статті було показати важливість правового аспекту у сфері спеціальної освіти, зокрема, її важливому питанні – програмуванні, адже коли немає належного правового поля втілення того чи іншого проекту це буде здійснюватись «кустарно». Саме тому, Україні як державі, яка здійснює перші кроки щодо впровадження системи освіти обдарованих учнів обов'язково потрібно звернути увагу на правове забезпечення цього питання.

Використані літературні джерела

1. Gifted education and talent development // Nova Scotia. Department of Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ednet.ns.ca.
2. Special Education Policy // Nova Scotia, Department of Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ednet.ns.ca.
3. Inclusion, Supporting Student Success // Nova Scotia. Department of Education. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ednet.ns.ca.
4. Ministerial Education Act Regulations, Nova Scotia, sections 26 and 38. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.ns.ca.
5. Handbook for the transportation of students with special needs / Nova Scotia. Department of Education, 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.studentservices.ednet.ns.ca.

